

ДО ІСТОРІЇ БІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УКРАЇНІ

УДК 929:304.44:004

*Ольга Сергіївна ГЕЙДА,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії та археології України
Чернігівського національного педагогічного
університету ім. Т.Г. Шевченка (Чернігів).*

БІОБІБЛІОГРАФІЧНИЙ СЛОВНИК ВИДАТНИХ ДІЯЧІВ ЧЕРНІГІВЩИНИ ДМИТРА ПАНАСОВИЧА БОЧКОВА: ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СУЧАСНОГО ВИКОРИСТАННЯ

Стаття присвячена дослідженню історії створення та методики укладення Дмитром Панасовичем Бочковим (1887–1982 рр.) «Біобібліографічного словника видатних діячів Чернігівщини» та можливостям подальшого використання зібраних матеріалів.

Ключові слова: Бочков Дмитро Панасович (1887–1982 рр.), біобібліографічний словник, видатні діячі Чернігівщини.

The article is dedicated to the researching of the history of creating and methods of compiling of «Biobibliographical Dictionary of Outstanding Figures of Chernihiv Region» by Dmytro Panasovytch Bochkov (1887–1982) and to the possibilities of the further use of these materials.

Keywords: Bochkov Dmytro Panasovytch (1887–1982), biobibliographical dictionary, o utstanding figures of Chernihiv region

Статья посвящена исследованию истории создания и методике составления Дмитрием Афанасиевичем Бочковым (1887–1982) «Биобиблиографического словаря выдающихся деятелей Черниговщины» и возможностям дальнейшего использования собранных материалов.

Ключевые слова: Бочков Дмитрий Афанасиевич (1887–1982), биобиблиографический словарь, выдающиеся деятели Черниговщины.

Постать Дмитра Панасовича Бочкова (1887–1982) маловідома у середовищі істориків і бібліографів, хоча його науковий доробок, що складає кілька десятків ґрунтовних досліджень, характеризує його як талановитого бібліографа та біографіста, музейника та безперечно заслуговує на пильну увагу сучасників.

Віхи життя та діяльності Дмитра Панасовича вперше подані у коротенькій автобіографічній довідці, укладеній 1916 р. на запит відомого бібліографа С. А. Венгерова [27, с. 174]. Ширші відомості містить анотація до особового фонду, сформованого у Державному архіві Чернігівської області [7, с. 15–17]. Матеріали до біографії подані у словнику українських музейників С. І. Білоконя [1–2], а також в узагальнюючій праці Г. А. Скрипник, присвяченій етнографічним музеям України [30, с. 138–139]. Данні про роботу Бочкова у сфері бібліографії Чернігівщини містить праця Ф. Максименка [16, с. 219]. Внесок Д. Бочкова у становлення архівної справи на Черкащині проаналізовано Т. Клименко [14, с. 25].

На основі залучення нових джерел (метричних книг, архівних документів, епістолярію) автору статті вдалося доповнити біографію Дмитра Панасовича та дослідити маловідомі напрямки діяльності вченого [4–6].

Питома вага доробку Д. Бочкова — це бібліографічні показчики. Ним було підготовлено низку показчиків до наукових видань, що нині є бібліографічною рідкістю. Так, до XIV Археологічного з'їзду Д. Бочковим була розпочата робота по укладенню бібліографічних показчиків до «Трудов Черниговской губернской ученой архивной комиссии» та показчика за три роки до газети «Черниговские губернские ведомости». 1910 р. за пропозицією Д. Бочкова Чернігівська губернська вчена архівна комісія планувала видати загальний показчик літератури з історії Чернігівщини, але ідею не було реалізовано. Ще один показчик «Опыт хронологической росписи книг старопечатных, изданных в пределах Черниговской епархии» — результат цілеспрямованого розшуку стародрукованих книг Новгород-Сіверської та Чернігівської друкарень. Праця готувалася до друку двічі (у 1913 та 1928 рр.), але так і не побачила світ. Уже у післявоєнний час було підготовлено також бібліографію

радянської археології України (1917–1954 рр.), покажчики до «Наукових записок педагогічних ВУЗів УРСР» за 1942–1956 рр. та до «Чернігівського листка» Л. Глібова.

Наприкінці 1958 р. Дмитро Панасович вийшов на пенсію та повернувся до роботи над ще однією ґрунтовною науково-довідковою працею свого життя «Достопам'ятні земляки уродженці та діячі Чернігівської землі. Біо-бібліографічний словник».

«Давно вже працюю над створенням першого в Україні обласного біо-бібліографічного словника про наших славних земляків Чернігівців. Попереду ще дуже багато роботи, хоч зареєстровано вже кандидатами до такого словника щось 2 тис. з невеликим гаком і зібрано на них відповідні матеріали та відомості (на кого густо, а на кого й пусто!) та готується велика бібліографічна картотека на них 25 тис. карток» — писав Дмитро Панасович журналісту та краєзнавцю Олександрю Степановичу Лиману у 1980 р., підсумовуючи свою понад двадцятилітню роботу [17, арк. 1 зв.]. *«В «Словникові» багато місця приділено діячам периферії, людям, як-то кажуть простим, часом непримітним навіть, а то й напівзабутим і зовсім забутим. Я дуже радий, що до деякої міри вдалося зібрати до словника чималенько імен таких простих земляків, про яких ні в яких довідниках, ні в енциклопедіях і згадки нема. Їх доводиться збирати, що називається, по зернятку, та які своїми вчинками й життям заслуговують на всенародну пам'ять та шану...»* [19, арк. 21].

Історія укладання цієї праці мала давні витoki. Повертаючись подумки у свою юність, у листі до друга та однодумця Юрія Виноградського, Дмитро Панасович згадував: *«Это дело имеет свою долгую историю. Материалы для этого словаря я начал собирать давно, еще со школьной скамьи. Подобное начинание мое одобрил даже Михаил Михайлович Коцюбинский, снабжавший меня одно время галицкими журналами. Во время войны я потерял все собранное за долгие годы. Вернувшись в 1944 г. в Киев из-за Волги, я среди других тем, снова начал собирать материалы для словаря»* [21, арк. 63 зв.]. Тож починалося все з Чернігова та відвідин дому Коцюбинських¹.

¹ Докладніше про це див.: Гейда О.С. «Суботи у М.М. Коцюбинсько-

Аналізуючи систему збору матеріалів до біографічних статей, структуру та принцип включення імен кандидатів до «Словника» Бочкова можна провести чіткі запозичення зі зразків біографічних і бібліографічних праць кінця ХІХ – початку ХХ ст., із доробком яких молодий чернігівський семінарист Дмитро Бочков мав можливість ознайомитися у бібліотеці Михайла Коцюбинського. Серед іншого, тут були часописи «Літературно-науковий вісник», «Записки НТШ», «Записки Українського наукового товариства». Саме на шпальтах «Записок НТШ» на межі ХІХ і ХХ ст. було опубліковано фундаментальні праці відомого бібліографа Івана Омеляновича Левицького. Підтримував Коцюбинський зв'язок і з ще одним видатним бібліографом Наддніпрянщини Михайлом Комаровим, знав і цінував його науковий доробок. Осторонь цього, набуваючого обертів процесу, не стояли і місцеві науковці В. Грінченко, М. Загірня, Г. Коваленко. Сам М. Коцюбинський теж долучився до початків укладення біографічних нарисів.

Подібна робота по створенню довідкового видання, яке б містило стислі біографічні матеріали про видатних діячів України паралельно активно втілювалася у життя однодумцями М. Коцюбинського членами гуртка українських учених, який діяв у 90-х рр. ХІХ ст. у Києві під керівництвом В. Б. Антоновича та О. Я. Кониського. Словник було доведено до літери «К», але, на жаль, не видано. То ж логічно припустити, що М. Коцюбинський, обізнаний із новинками біобібліографічної наукової роботи у середовищі української наукової інтелігенції по обидва боки кордону, були тим центром, із якого пульсувало наукове життя Чернігова і, зокрема, у галузі біографістики та бібліографії.

Ідея укладення біографічного словника видатних діячів Чернігівщини, була озвучена і на засіданнях Чернігівської губернської вченої архівної комісії, серед членів якої були Михайло Коцюбинський, Вадим Модзалевський (із яким Дмитро Бочкова підтримував дружні стосунки), Михайло Могилянський, Аркадій Верзілов і молодий студент Чернігівської духовної семінарії Дмитро Бочков. Цікаво, що

го» у творчому шляху їх відвідувачів // Михайло Коцюбинський: погляд з ХХІ ст. Всеукр. наук.-практ. Конф., присвячена 150-річчю з дня народж. М. М. Коцюбинського. – Чернігів, 2014. – С. 87–93.

вже у 1919 р. Вадим Модзалевський, а з 1923 по 1933 рр. Михайло Могілянський стануть керівничими справами, а А. Верзілов — членом-кореспондентом від Чернігівщини у Постійній комісії УАН–ВУАН, яка буде загальноукраїнським акумулятором величезної, вкрай необхідної роботи по укладенню «Біографічного словника українських діячів історії, науки, письменств, мистецтва та громадського руху». Про діяльність цієї Комісії Дмитро Панасович знав і намагався у 1963 р. довідатися про долю архівної колекції, матеріали якої планував використати для своєї роботи [23, арк. 6]. Тож не дивно, що перебуваючи у такому науковому колі Дмитро Бочков перейнявся ідеєю збору матеріалів про своїх земляків.

Першою науковою працею Дмитра Бочкова також став біографічний нарис про цікаву особистість, предводителя дворянства Мглинського повіту, активного члена Чернігівського губернського комітету по розробці селянської реформи, дослідника та практика вітчизняного бджільництва, науковця, розробника нових методів фотографування та видавця Олександра Івановича Покорського-Жоравко [13]. Роботу над дослідженням його біографії та діяльності Дмитро Бочков розпочав ще у студентські роки після повернення з наукової експедиції до Мглинського повіту, яку проводила Чернігівська церковно-археологічна комісія влітку 1907 р. Робота продовжувалася до 1913 р. і завершилася виходом першої наукової біографії О. І. Покорського-Жоравко до 100-річчя від дня народження [3]. Окрім власне біографічних відомостей, нарис містив бібліографію праць О. І. Покорського-Жоравко, фотопортрет і фрагменти документів із його архіву.

Відомості про те, що збір інформації для «Словника» на початку ХХ ст. вівся достатньо інтенсивно знаходимо також у листі Василя Різніченка з Києва до Д. Бочкова, датованому 1916 р.: «...У посланому листі я прохав вас поділитися зі мною деякими відомостями про уродженців Конопотщини з Вашого словника. Коли Вам це не завдасть особливої труднощі, то будь ласка, чекаю відомості» [9, арк. 5–5 зв.].

Але так склалося життя, що ідея дослідження біографій маловідомих Чернігівців була на довгі роки відкладена.

Перша світова війна, служба в армії, життя у Черкасах, організація Черкаського окружного музею займали весь життєвий простір Дмитра Панасовича. Повертається він до цієї теми коли працює в Києві коректором у видавництві газети «Комуніст». На шпальтах газети ЦВК Рад УРСР «Вісті» (що виходила в одній редакції з газетою «Комуніст») у квітні 1937 р. була озвучена ідея про укладання наукової бібліографії літератури про Радянську Україну. Роботу планувалося покласти на Головну редакцію бібліографії (кер.: Асаткін О. М., президент АН УРСР О. Богомолець, віце-президент О. Шліхтер, гол. ред. УРЭ В. Затонський, заступник Наркому освіти УРСР А. Хвиля) та закінчити за два-три роки. Було передбачено виділення необхідних коштів на підготовку видання. До проекту планували залучити науково-дослідні установи, бібліотеки, ВНЗ тощо [26]. Робота комісії, напевно, так і не розпочалася через арешти наприкінці 1937 р. В. Затонського та А. Хвилі, а також редактора «Вістей ВУЦК» Є. Касяненка. У грудні 1939 р. Д. Бочков влаштовується на омріяну роботу очільником відділу рукописів і стародруків до Державної історичної бібліотеки УРСР [28]. Із приходом на посаду заступника директора з наукової роботи І. І. Кравченка на базі бібліотеки поновлюється активна робота над зібранням та укладенням бібліографії історії України [15]. Активно включився в цю роботу і Дмитро Панасович, але на заваді стала війна.

Після повернення з евакуації у 1944 р. Дмитро Панасович працював на відповідальних посадах у Міністерстві освіти УРСР і лише після виходу на заслужений відпочинок, поновив роботу по укладанню найбільшої та найвагомішої праці свого життя «Біобібліографічного словника видатних діячів Чернігівщини». Перші згадки про роботу над «Словником» у листах датовані 1959 р.

Джерелами для характеристики цієї праці нам слугували матеріали (рукописи, епістолярій) особового фонду Д. П. Бочкова у Державному архіві Чернігівської області (Ф. Р. 8860), а також рукописи та бібліографічний каталог до «Словника» з фондів Чернігівської обласної наукової бібліотеки ім. В. Короленка.

Усі матеріали, які стосуються «Словника», можна умовно поділити на три групи. Перша містить: «Короткий біо-

графічний словник» (рукопис українською мовою обсягом 125 аркушів) та «Алфавітну книжку [до біобібліографічного словника]» (рукопис українською мовою обсягом 11 аркушів), що являють собою перелік прізвищ, які, на думку автора, варто було включити до видання [11]. Другу групу представляє «Біобібліографічний словник діячів Чернігівщини на літеру «А» (рукопис російською мовою обсягом 161 аркуш) — готовий варіант до друку [10]. До третьої віднесено робочі матеріали до «Словника»: 30 справ (на 33 прізвища) про відомих діячів Чернігівщини у вигляді окремих тек із відомостями [12].

Як з'ясувалося, не всі матеріали «Словника» потрапили до Державного архіву Чернігівської області. У справі фонду знаходимо цікаве повідомлення: «каталог произведений передан в Черниговскую областную библиотеку им. В. Короленко» [8, с. 4]. Отже, велика частина зібраних дослідником відомостей і найбільш науково вагома частина матеріалів до «Словника» у вигляді бібліографічної картотеки залишилася на збереженні у краєзнавчому відділі Чернігівської обласної наукової бібліотеки ім. В. Короленка. Передавалася вона неупорядкованою та лише дякуючи розумінню цінності цих матеріалів зі сторони працівників краєзнавчого сектору Людмили Валентинівни Студьонової, Галини Юріївни Жабинської, Ольги Анатоліївни Іщук, Ірини Яківни Каганової, Вікторії Іванівни Солодовникової та їх копіткій праці по розібранню паперів після перевезення з Києва, архів і картотека Д. Бочкова були збережені від знищення. На сьогодні автором статті описані та впорядковані 20 тек, скомпонованих за абеткою, в яких зібрані матеріали до «Словника» ще на 248 осіб. Триває робота по опрацюванню бібліографічної картотеки до «Словника».

Планувалося видати «Словник» у видавництві Академії наук УРСР «Українська радянська енциклопедія». Йшли консультації автора з Чернігівським обласним комітетом партії та особисто з Миколою Бажаном [20, арк. 3 зв.]. Але, зважаючи на низку обставин титанічна робота по розшуку та зібранню матеріалів до «Словника видатних діячів Чернігівщини» не була завершена.

«Словник» за задумом автора-упорядника мав поділятися на два підрозділи: дорадянський і радянський. У процесі

укладення списків прізвищ до словника, зараховували осіб народжених на Чернігівщині та про працю яких є друковані згадки в літературі; які народжені в іншому місці, але відзначилися своєю плідною діяльністю на Чернігівщині. Питання територіальних меж «Словника» вирішувалося у кордонах Чернігівської губернії ХІХ ст. Словник передбачалося доповнити географічним та іменним покажчиками.

Відомості зібрані Дмитром Панасовичем нерівномірні. Найбільший масив даних зібрано про науковців, громадських діячів, митців, художників учасників революційного руху ХІХ – початку ХХ ст., чернігівців Героїв Радянського союзу та учасників Другої світової війни. Менше інформації про духовних осіб, пов'язаних з Чернігівщиною. Ще обмеженіші відомості про українських гетьманів та полковників. Цікаво, що незважаючи на розуміння того, що радянською цензурою не всі прізвища будуть допущені до «Словника», Дмитро Панасович збирав матеріал і про репресованих діячів української культури та науки, тих хто емігрував за кордон, або вимушений був залишитися у добровільній творчій ізоляції через так звану «неблагонадійність».

Окрема робота велася Дмитром Бочковим для зібрання автобіографічних матеріалів від сучасників. Він вважав, що найповнішу та найточнішу інформацію (списки наукових праць та рецензій на твори, автобіографічні данні, фотографії, рукописну спадщину) можна і треба отримувати від самих кандидатів або від їхніх близьких. Тож, не лінувався писати десятками листи з проханням надіслати потрібні матеріали та радів, коли адресат відгукувався. *«Вдячний, що швидко й доброзичливо відгукнулися на моє прохання та за дійову допомогу й список опублікованих Ваших праць. Терпляче чекатиму основних Ваших матеріалів автобіографії. Цікавлюсь які праці Ваші в рукописах, на які саме теми, в яких установах чи-то організаціях зберігаються, бо прагну додати у «Словник Чернігівців» відомості ширше ніж звичайно».*

Розповідаючи про свою роботу Євгенії Юріївні Спаській, Дмитро Панасович писав: *«Маю намір за чернігівців у своєму «Словнику» подати стислий життєпис і разом з тим повну бібліографію, а також якомога більше показати простих малих людей, місцевих міських, сільських і*

районних діячів, про яких ніколи й ніякі енциклопедії та словники, як правило, навіть не згадують. Чернігівщина ж преславна та надто багата своїми синами та доньками. Дещо в цьому відношенні пощастило досягти... Прагну в «Словнику чернігівців» якомога більше подати відомостей за діячів місцевого значення, за низових, у т.ч. самодіяльних... Мені б хотілося б, по можливості звичайно, відмітити в «Словнику», який лишився слід після того чи іншого чернігівця та де іменно залишився (пам'ятник, меморіальна дошка, присвоєно ім'я школі, установі, є меморіальний музей, твори в музеях, архівах бібліотеках). Кандидатів у «Словник» зареєстровано вже щось з дві тисячі (їх значно більше) на них зібрано відповідні матеріали — на жаль, строкаті перш за все щодо своєї повноти. При передачі до друку, видавництво... безумовно буде різати, вкладаючи рукопис у «прокрустове ложе» й частину імен редакція безумовно викреслить» [25, арк. 1].

Розуміючи, що таку відповідальну та велику за обсягом роботу йому одному здійснити не вдасться, Дмитро Панасович залучив до роботи своїх однодумців, «творчих та дієвих спільників, співавторів» і товаришів по навчанню Валентина Олексійовича Якимовича (Чернігів) та Михайла Андрійовича Кибальчича (Львів). Але, нажаль, кілометри відстані одне від одного, життєві проблеми та турботи, і, насамкінець, закінчення земного шляху не дала можливості здійснити задумане.

Паралельно з пошуком та перевіркою інформації йшла робота по виявленню нових імен до «Словника». За допомогою Дмитро Панасович звертався до знайомих, друзів, місцевих краєзнавців, вчителів, журналістів сільських та районних газет: Олександра Лимана (Борзна), Віталія Пригоровського (Ніжин), Михайла Мишастого (с. Блистова Менського р-ну), В. Мельника (с. Петрівка на Борзнянського р-ну), Д. Ю. Киселя (м. Седнів), В. Крицького (с. Парафіївка Ічнянського р-ну) та інших.

У процесі підготовки до видання Дмитро Панасович плідно працював у бібліотеках і архівах Києва, з фондами Постійної комісії УАН–ВУАН для складання Біобібліографічного словника діячів України. «Ці матеріали, вважаю, значно полегшать виконання поставленого за-

вдання. Вони не лише підбадьорюють, а й вселяють впевненість у більш-менш успішному закінченні підготовки Словника до друку» [24, арк. 10–11 зв.]. Окрім того, Дмитро Панасович консультувався з науковцями Інституту історії України та Інституту археології АН УРСР, знаними бібліографами (Ф. Максименком, М. Ясинським, О. Клименком), музеєзнавцями Києва, Сосниці, Ніжина. Обробляв бібліографічні бюлетені Книжкової палати УРСР, «Записки наукового товариства ім. Т. Шевченка», листувався з музейними установами та архівами по всьому СРСР.

Робота над «Словником» тривала до останніх місяців життя Дмитра Панасовича Бочкова. За рік до смерті він писав: *«Оце підібрав, здається, все потрібне й писатиму передмову «Від упорядника» (перший варіант її я забракував). Правда, до друку «Словника Чернігівців» ще дуже далеченько. ...Я навіть схематичний макет майбутнього словника виготовував. Настав час підібрати й назву до словника...»* [24, арк. 45–46 зв.]. Але, беручи до уваги низку обставин, титанічна робота по розшуку та зібранню матеріалів до Словника видатних діячів Чернігівщини не була завершена.

Не зважаючи на те, що авторові так і не судилося побачити надрукованим своє «дітище», робота проведена Дмитром Панасовичем отримала чимало схвальних відгуків. Особливо цінними були вказівки по першочерговим напрямках роботи, висловлені вчителем по Чернігівській духовній семінарії Іваном Петровичем Львовим, з яким вони активно листувалися впродовж 1967–1969 рр. *«Вы знаете, что я назвал Вас подвижником? Вы взялись за свою работу исключительно по своему доброму желанию, бескорыстно, без каких бы то ни было материальных расчетов повышения для себя жизненного уровня. Во-вторых, вводите себя в большие почтовые расходы из своего сравнительно небольшого пенсионного кармана, потому же если учесть дороговизну жизни. Очевидно, не хлебом единым живете Вы, а интересами высшего порядка, интересами духа. Это ли не подвижничество...»* [22, арк. 28 зв. – 29].

На початку роботи над «Словником» Д. П. Бочков отримав і один негативний відгук від відомого бібліографа Юрія Меженка, висловлений у відповідь на лист-запит із про-

ханням надати автобіографічні дані до «Словника» (які, до речі, так і не були надані), датований 1960 р.: *«Взагалі, намір видати біо-бібліографічний словник Чернігівців я вітаю, але вважаю, що таку роботу одна людина виконати не спроможна. За це слід братися гуртом. Як Ви гадаєте, скільки імен буде в цьому словнику? Чи уклали ви вже попереднього списку? Я не знаю хто Ви за фахом, може бібліограф? Якщо ні, то радив би Вам залучити до гурту якого-небудь кваліфікованого бібліографа, бо без такого робітника нічого не вийде...»*. Дмитро Панасович був бібліографом із більше, ніж 50-річним стажем, і таки зміг виконати цю надзвичайно скрупульозну роботу, сприйнявши зауваження Меженка як підказку для подальшої роботи над працею.

Не звертаючи уваги на нестачу коштів для окремих відряджень, негаразди зі здоров'ям, скептичні оцінки колег і байдужість, а іноді ворожість офіційних історичних інституцій до справи укладення «Словника», Дмитро Панасович наполегливо, сумлінно та натхненно працював, переймаючись лише єдиною перепоною яка могла зруйнувати його задуми: *«...а чи подужаю все це підняти, виконати? Роки все частіше нагадують про те, що часу відведено мені обмаль»*.

За рік до смерті Дмитро Панасович отримав від учителя сільської школи на Ічнянщині В. Крицького прозорливі та мудрі слова підтримки: *«Щодо словника. Я знаю, яка то грандіозна робота затіяна Вами. Але тепер відступати нікуди. Скільки мога ведіть її по висхідній. Така праця рано чи пізно, а світ мусить побачити»* [18, арк. 16–16 зв.].

Яким чином у подальшій роботі нині маємо використати багаторічні напрацювання наших попередників і працю Дмитра Панасовича зокрема? По-перше, відправною точкою можуть слугувати списки кандидатів до «Словника», які необхідно доповнити згідно сучасних історичних надбань біографістики. По-друге, напрацьована достатньо чітка схема підготовчої роботи до видання: принципи відбору імен, географічні межі, хронологічні рамки, параметри та обсяг біографічних нарисів і бібліографічного додатку до них, забезпечення статей зображальними джерелами (Бочковим зібрано близько 30 оригінальних фотографій, решта імен має вказівки на публікацію фото або портретів у пресі). Зрозуміло, що необхідно врахувати і негативний до-

свід в укладенні «Словника». Для підготовки такого рівня та обсягу видання необхідно об'єднуватися всім науковим силам регіону (історикам, бібліотекарям, музейним працівникам) і тоді, можливо вже скоро, Чернігівщина побачить фундаментальний Словник видатних діячів нашого славетного краю, що стане достойною шанобою і героям «Словника», і його першому упоряднику.

1. Білокінь С. І. Українські музейники 1920-х рр. [Текст] / С. І. Білокінь // Укр. музей. Зб. 1. Репринтне видання 1927 р. – К. : Фенікс, 2007. – Додаток.
2. Білокінь С. І. Словник музейників України 1917–1943 [Електронний документ] / С. І. Білокінь // Персональний сайт Сергія Білоконя. – Режим доступу : <http://www.s-bilokin.name/Personalial/MuseumWorkers.html>. – Назва з екрану.
3. Бочков Д. Памяти Александра Ивановича Покорского-Жоравко (1813–1913) [Текст] / Д. Бочков // Труды Черниговской губернской ученой архивной комиссии. – Чернигов : типография Г. М. Веселой, 1915. – Вип. XI. – С. 25–49 ; окремий відбиток. – Чернигов, 1915. – 29 с.
4. Гейда О. С. «Біобібліографічний словник видатних діячів Чернігівщини» Дмитра Бочкова про Іллю Шрага та його оточення [Текст] / О. С. Гейда // Шрагівські читання. – Вип. 2. – Чернігів, 2012. – С. 147–152
5. Гейда О. С. Дмитро Панасович Бочков — історик та бібліограф [Текст] / О. С. Гейда // Семінаріум. Церква-ментальність-культура; питання історії та історіографії / упор. О. Ф. Тарасенко, О. С. Гейда. – Чернігів, 2010. – С. 105–117.
6. Гейда О. С. Нездійснений бібліографічний проект Дмитра Бочкова [Текст] / О. С. Гейда // Шрагівські читання. – Вип. 1. – Чернігів, 2011. – С. 101–105.
7. Особові фонди і архівні колекції, які зберігаються в Державному архіві Чернігівської області та його відділах у м. Ніжині та Прилуках. Довідник. – Чернігів, 1999. – 115 с.
8. ДАЧО. – Справа фонду ф. Р. 8860.
9. ДАЧО. – ф. Р 8860. – оп. 1. – спр. 151.
10. ДАЧО. – ф. Р 8860. – оп. 1. – спр. 1.
11. ДАЧО. – ф. Р 8860. – оп. 1. – спр. 2, 12.
12. ДАЧО. – ф. Р 8860. – оп. 1. – спр. 13–42.
13. ДАЧО. – ф. Р 8860. – оп. 1. – спр. 4.
14. Клименко Т. Архіви Черкащини в ХХ ст.: нарис регіональної історії [Текст] / Т. Клименко. – Черкаси : Вертикаль, 2005. – 280 с.
15. Козиченко М. Створимо наукову бібліографію Історії України [Текст] / М. Козиченко, І. Кравченко // Комуніст (газета Київ. к-ту КПБУ). – 1941. – 16 січня (№ 13 (6493)). – С. 3.
16. Максименко Ф. Матеріали до краєзнавчої бібліографії України, 1847–1929 [Текст] / Ф. Максименко. – К. : Держтрест «Київ-Друк», 1930. – 19, 264 с.
17. Письма Бочкова Д. к А. С. Лиману. – ДАЧО. – ф. Р 8860. – оп. 1. – спр. 77.
18. Письма В. Крицкого. – ДАЧО. – ф. Р 8860. – оп. 1. – спр. 135.

19. Письма Д. Бочкова к В. Пригоровскому. – ДАЧО. – ф. Р. 8860. – оп. 1. – спр. 90.
20. Письма Д. Бочкова к И. П. Львову. – ДАЧО. – ф. Р. 1495. – оп. 1. – спр. 61.
21. Письма Д. Бочкова к Ю. С. Виноградскому. – ДАЧО. – ф. Р. 8860. – оп. 1. – спр. 67.
22. Письма И. Львова. – ДАЧО. – ф. Р. 8860. – оп. 1. – спр. 138.
23. Письма из архивов. – ДАЧО. – ф. Р. 8860. – оп. 1. – спр. 171.
24. Письма к В. М. Кибальчичу. – ДАЧО. – ф. Р. 8860. – оп. 1. – спр. 72.
25. Письма к Е. Ю. Спасской. – ДАЧО. – ф. Р. 8860. – оп. 1. – спр. 93.
26. Про видання бібліографії літератури про Радянську Україну // Вісті. – 1937. – № 83. – С. 1.
27. Русская интеллигенция: автобиографии и библиографические документы в собрании С. А. Венгерова [Текст] : аннотированный указатель : в 2 тт. – Т. 1. / под. ред. В. А. Мыслякова. – СПб. : Наука, 2001. – 640 с.
28. Селівачова Н. С. Перші кроки Державної історичної бібліотеки України [Текст] / Н. Селівачова // Літопис Історичної бібліотеки 1939–2014. – К., 2014 – С. 121–124.
29. Скрипник Г. А. Етнографічні музеї України. Становлення і розвиток [Текст] / Г. А. Скрипник. – К. : Наук. думка, 1989. – 304 с.

REFERENCES

1. Bilokin', S. I. (2007). *Ukrayins'ki muzeynyky 1920-kh rr.* [Ukrainian museum workers of the 1920s.]. *Ukrayins'kiy muzey. Zbirnyk 1. Reprintne vydannya 1927* [Ukrainian Museum. Collection reprint edition 1927 r.]. Kyiv: Feniks. [in Ukrainian].
2. Bilokin', S. I. (2015). *Slovyk muzeynykiv Ukrayiny 1917–1943* [Museum workers dictionary Ukraine 1917–1943]. Retrieved from: <http://www.s-bilokin.name/Personalia/MuseumWorkers.html>. [in Ukrainian].
3. Bochkov, D. (1915). *Pamjati Aleksandra Ivanovicha Pokorskogo-Zhoravko (1813–1913)* [Memory of Alexander Ivanovich Pokorskoho-Zhoravko (1813–1913)]. Chernihiv: hubernska typohrafiia. [in Ukrainian].
4. Geyda, O. S. (2012). *Biobibliografichnyy slovyk vydatnykh diyachiv Chernihivshchyny Dmytra Bochkova pro Illyu Shraha ta yoho otochennya* [Bibliographic Dictionary of prominent figures Chernihiv Dmitry barreled Schrage of Elias and his entourage]. *Abstracts of Papers. Shrahivs'ki chytannya* [Shrahivski reading]. (Vol. 2, pp. 147–152). Chernihiv: Vydavets Lozovyi V. M. [in Ukrainian].
5. Geyda, O. S. (2010). *Dmytro Panasovych Bochkov — istoryk ta bibliograf* [Dmitry Panasovych barrels historian and bibliographer]. *Seminarium. Tserkva-mental'nist'-kul'tura; pytannya istoriyi ta istoriografii* [Seminarium. Church-culture mentality; the history and historiography]. (Pp.105–117). Chernihiv. [in Ukrainian].
6. Geyda, O. S. (2011). *Nezdiysnenyy bibliografichnyy proekt Dmytra Bochkova* [Unrealized bibliographic project Dmitry barreled]. *Abstracts of Papers. Shrahivs'ki chytannya* [Shrahivski reading.]. (Vol. 1, pp. 101–105). Chernihiv: Vydavets Lozovyi V. M. [in Ukrainian].
7. *Osobovi fondy i arkhivni kolektsii, yaki zberihaiutsia v Derzhavnomu*

- arkhivi Chernihivskoi oblasti ta yoho viddilakh u mm. Nizhyni ta Prylukakh. Dovidnyk* [Personal funds and archived collections that is kept in the Record office of the Chernihiv area and his departments in a mm Nizhyn and Pryluky. Reference book]. (1999). Chernihiv. [in Ukrainian].
8. State Archive of Chernihiv Region (SACHR). Case Foundation FR 8860.
  9. SACHR, f. R. 8860, in. 1, c. 151.
  10. SACHR, f. R. 8860, in. 1, c. 1.
  11. SACHR, f. R. 8860, in. 1, c. 2, 12.
  12. SACHR, f. R. 8860, in. 1, c. 13–42.
  13. SACHR, f. R. 8860, in. 1, c. 4.
  14. Klymenko, T. (2005). *Arkhivy Cherkashchyny v KhKh st.: narys rehional'noyi istoriyi* [Archives of Cherkasy region in the twentieth century: outline of regional history]. Cherkasy: Vertykal'. [in Ukrainian].
  15. Kozychenko, M., & Kravchenko, I. (1941, Jan. 16). *Stvorymo naukovu bibliohrafiyu Istoriyi Ukrayiny* [Create scientific bibliography History of Ukraine]. *Komunist (hazeta kyivskoho komitetu KPU)* [Communist]. [in Ukrainian].
  16. Maksymenko, F. (1930). *Materialy do krayeznavchoyi bibliohrafiyi Ukrayiny, 1847–1929* [Materials to local history bibliography Ukraine, 1847–1929]. Kyiv: Derzhrest “Kyiv-Druk”. [in Ukrainian].
  17. *Pis'ma Bochkova D. k A. S. Limanu* [Letters Bochkova for A. S. Lehman]. SACHR, f. R. 8860, in. 1, c. 77.
  18. *Pis'ma V. Krickogo* [Letters V. Krytskoho]. SACHR, f. R. 8860, in. 1, c. 135.
  19. *Pis'ma D. Bochkova k V. Prigorovskomu* [Letters D. Bochkova for B. Pryhorovskomu]. SACHR, f. R. 8860, in. 1, c. 90.
  20. *Pis'ma D. Bochkova k I. P. L'vovu* [Letters D. Bochkova for Y.P. Lviv]. SACHR, f. R. 1495. in. 1, c. 61.
  21. *Pis'ma D. Bochkova k Ju. S. Vinogradskomu* [Letters D. Bochkova for Y.S. Vynohradskomu]. SACHR, f. R. 8860, in. 1, c. 67.
  22. *Pis'ma I. L'vova* [Letters Y. Lvova]. SACHR, f. R. 8860, in. 1, c. 138.
  23. *Pis'ma iz arhivov* [Letters iz archives]. SACHR, f. R. 8860, in. 1, c. 171.
  24. *Pis'ma k V. M. Kibal'chichu* [Letters for V. M. Kibalchich]. SACHR, f. R. 8860, in. 1, c. 72.
  25. *Pis'ma k E. Yu. Spasskoj* [Letters for E. Y. Spasskoe]. SACHR, f. R. 8860, in. 1, c. 93.
  26. *Pro vydannya bibliohrafiyi literatury pro Radyans'ku Ukrayinu* [Pro edition bibliography of literature on Soviet Ukraine]. *Visti.* [Proceedings]. (1937). [in Ukrainian].
  27. *Russkaja intelligencija: Avtobiografii i biobibliograficheskie dokumenty v sobranii S. A. Vengerova* [Russian intelligentsia: Autobiography and byoblyohrafycheskye Documents in the Sobranie S. A. Vengerov]. *Annotirovannyj ukazatel'* (2001). (Vols 1–2; Vol. 1). (Ed. V. A. Mis'lakova). Saint Petersburg: Nauka. [in Russian].
  28. Selivachova, N. S. (2014). *Pershi kroky Derzhavnoyi istorichnoyi biblioteky Ukrayiny* [The first steps of the State Historical Library Ukraine]. In. *Litopys Istorichnoyi biblioteky 1939–2014* [Annals Historical Library 1939–2014]. (Pp.121–124). Kyiv. [in Ukrainian].
  29. Skrypnyk, H. A. (1989). *Etnohrafichni muzeyi Ukrayiny. Stanovlennya i rozvytok* [Ethnographic Museum of Ukraine. The formation and development]. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].

Біобібліографічний словник видатних діячів Чернігівщини Дмитра Панасовича Бочкова: історія створення та перспективи сучасного використання/

Гейда О. С., кандидат історичних наук, доцент кафедри історії та археології України Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка (Чернігів).

Українська біографістика = Biographistica ukrainica. – К., 2015. – Вип. 12. – С. 422–438.

Стаття присвячена дослідженню історії створення та методиці укладення Дмитром Панасовичем Бочковим (1887–1982 рр.) «Біобібліографічного словника видатних діячів Чернігівщини» та можливостям подальшого використання зібраних матеріалів.

Постать Дмитра Панасовича Бочкова (1887–1982) маловідома в середовищі істориків і бібліографів, хоча його науковий доробок заслуговує на увагу сучасників. Наприкінці 1958 р. Дмитро Панасович вийшов на пенсію та повернувся до роботи над ґрунтовною науково-довідковою працею свого життя «Достопам'ятні земляки уродженці та діячі Чернігівської землі. Біобібліографічний словник». Джерелами для характеристики цієї праці нам слугували матеріали (рукописи, епістолярій) особового фонду Д. П. Бочкова у Державному архіві Чернігівської області (Ф. Р. 8860), а також рукописи та бібліографічний каталог до «Словника» з фондів Чернігівської обласної наукової бібліотеки ім. В. Короленка.

Аналізуючи систему збору матеріалів до біографічних статей, структуру та принцип включення імен кандидатів до «Словника» Д. Бочкова, можна провести чіткі запозичення зі зразків біографічних та бібліографічних праць кінця ХІХ – початку ХХ ст.

«Словник» за задумом автора-упорядника мав поділитися на два підрозділи: дорадянський та радянський. В процесі укладення списків прізвищ до словника, зараховували осіб народжених на Чернігівщині і про працю яких є друковані згадки в літературі; які народжені в іншому місці, але відзначилися своєю плідною діяльністю на Чернігівщині. Питання територіальних меж «Словника» вирішувалося у кордонах Чернігівської губернії ХІХ ст. Словник передбачалося доповнити географічним та іменним покажчиками. Паралельно з пошуком та перевіркою інформації йшла робота по виявленню нових імен до «Словника». Окрема робота велася для зібрання автобіографічних матеріалів від сучасників.

У подальшій роботі над укладенням такого словника по Чернігівщині необхідно критично використати багаторічні напрацювання наших попередників і працю Дмитра Панасовича зокрема.

Ключові слова: Бочков Дмитро Панасович (1887–1982 рр.), біобібліографічний словник, видатні діячі Чернігівщини.

Dmytro Panasovytch Bochkov Biobibliographical Dictionary of Chernihiv Region Outstanding Figures: the History of

Creation and Contemporary Use Perspectives.

Gejda O. S., Associate Professor of History and Archaeology of Ukraine Chernihiv Shevchenko National University, Ph. D. (Chernihiv).

Ukrainian biographical = Biographistica ukrainica. – K., 2015. – Vol. 12. – P. 422–438.

The article dedicated to the research of the creation history and compiling methods of «Biobibliographical Dictionary of Chernihiv Region Outstanding Figures» by Dmytro Panasovytch Bochkov (1887–1982) and to the possibilities of these materials further usage.

Dmitry Panasovych Bochkov (1887–1982) figure little known among historians and bibliographers, although His scientific heritage deserves contemporaries' attention. In late 1958, Dmitry Panasovych retired and returned to work on a thorough scientific work of his life «memorable countrymen natives and figures of Chernihiv land. Bio bibliographical Dictionary». For the characterization of this work, the material (manuscripts, correspondence) of Dmitry Panasovych personal fund in the State Archives of Chernihiv region (F. S. 8860) as well as manuscripts and bibliographic catalog to the «Dictionary» from the Chernihiv Korolenko Regional Scientific Library used as sources.

While analyzing system for collecting materials to biographical articles it is clear that structure and principles of candidates' names inclusion to the «Dictionary» of D. Bochkov are examples of borrowing from the biographic and bibliographic works of late XIX – early XX century.

«Dictionary» by the author's intention divided into two subsections: pre-Soviet and Soviet. In the process of making lists of names for the dictionary, persons born in Chernihiv which got printed remembrance of their labor in literature enrolled, as well as born elsewhere, but distinguished for their fruitful activity in Chernihiv. The question of territorial boundaries decided by «Dictionary» according Chernihiv province borders in the nineteenth century. Dictionary was supposed to complement by geographical and name indexes. In parallel with the search and verification of information, work conducted to identify new names to the «Dictionary». Separate work conducted to collect autobiographical material from his contemporaries.

In further work on this dictionary composition for Chernihiv region, it is necessary to use long achievements of our predecessors critically and work of Dmitry Panasovych in particular.

Keywords: Bochkov Dmytro Panasovytch (1887–1982), bio bibliographical dictionary, outstanding figures of Chernihiv region.

Библиографический словарь выдающихся деятелей Черниговщины Дмитрия Афанасьевича Бочкова: история создания и перспективы современного использования

Гейда А. С., кандидат исторических наук, доцент кафедры истории и археологии Украины Черниговского национального педагогического университета им. Т. Шевченко (г. Чернигов).

Украинская биографистика = Biographistica ukrainica. – К., 2015. – Вып. 12. – С. 422–438.

Статья посвящена исследованию истории создания и методике составления Дмитрием Афанасиевичем Бочковым (1887–1982) «Биобиблиографического словаря выдающихся деятелей Черниговщины» и возможностям дальнейшего использования собранных материалов.

Фигура Дмитрия Афанасьевича Бочкова (1887–1982) малоизвестна в среде историков и библиографов, хотя его научный потенциал заслуживает внимания современников. В конце 1958 г. Дмитрий Афанасьевич вышел на пенсию и вернулся к работе над главным научно-справочным трудом своей жизни «Достопамятные земляки уроженцы и деятели Черниговской земли. Биобиблиографический словарь». Источниками для характеристики этой работы нам послужили материалы (рукописи, эпистолярий) личного фонда Д. П. Бочкова в Государственном архиве Черниговской области (Ф. Р. 8860), а также рукописи и библиографический каталог к «Словарю» из фондов Черниговской областной научной библиотеки им. В. Короленко.

Анализируя систему сбора материалов к биографическим статьям, структуру и принцип включения имен кандидатов в «Словарь» Д. Бочкова, можно увидеть четкие заимствования из классических биографических и библиографических работ конца XIX – начала XX вв.

«Словарь» по замыслу автора-составителя должен был делиться на два раздела: досоветский и советский. В процессе составления списков фамилий в словаре, причисляли лиц родившихся на Черниговщине и о которых были печатные упоминания в литературе; рожденных в другом месте, но отличившихся плодотворной деятельностью на Черниговщине. Вопрос территориальных границ «Словаря» решался в границах Черниговской губернии XIX в. Словарь предполагалось дополнить географическим и именным указателями. Параллельно с поиском и проверкой информации шла работа по выявлению новых имен к «Словарю». Отдельная работа велась для сбора автобиографических материалов от современников.

В дальнейшей работе над составлением такого словаря по Черниговщине необходимо критически использовать многолетние наработки наших предшественников и труд Дмитрия Афанасьевича в частности.

Ключевые слова: Бочков Дмитрий Афанасиевич (1887–1982), биобиблиографический словарь, выдающиеся деятели Черниговщины.